

E. Beekman R.A.

Off-balance financiering

De dingen zijn niet als zij schijnen

(Vondel; Jozef in Egypte)

1. Inleiding

Geeft off-balance financiering aanleiding tot dit bittere citaat? Zijn er, om de Rei van Engelen enigszins te vervolgen, verborgen wormen die de jaarlijkse vrucht van de onderneming, zoals die gepresenteerd wordt, kunnen aanvreten? Staat de jaarrekening er gekleurd op en bedekt zij venijnen? In geen geval mogen wij handelen zoals de derde versregel suggereert: 'sluit d'ogen vensters van het licht'.

Vast staat dat off-balance financiering veelal bedreven wordt om het balansbeeld, en in het bijzonder de solvabiliteit niet te ongunstig voor te stellen. Vast staat ook dat de wet- en regelgevers, vooral in het laatste decennium, zich moeite hebben gegeven om de gebruikers van de jaarrekening te behoeden voor 'bederf en jammer . . . dat eeuwig smert'. Niet zonder reden is in de 8^e titel van het BW, in artikel 362 lid 2, het criterium: duidelijkheid toegevoegd aan de eisen, die aan de jaarrekening gesteld moeten worden.

Wanneer nu is de financieringsschuld bij off-balance financiering zo verborgen, dat men die niet dan met moeite kan onderkennen? Is dat alreeds het geval wanneer deze weliswaar niet in de balans van de rechtspersoon (zoals BW dat uitdrukt) maar wel in de geconsolideerde balans is opgenomen? Ook al is die geconsolideerde balans formeel slechts een onderdeel van de toelichting? Of wanneer, ter wille van een beter inzicht, een afzonderlijke jaarrekening wordt toegevoegd van een dochtermaatschappij, waarin de off-balance financiering tezamen met het gefinancierde activum aangetroffen kan worden? Of wanneer alleen maar min of meer gekwantificeerd melding wordt gemaakt van de verplichtingen, die met de off-balance financiering verband houden? Of wanneer in de balans alleen een voorziening wordt getroffen? Voorziening voor het risico dat de, aan de off-balance financiering verbonden verplichtingen, de eruit voortvloeiende toekomstige revenuen zullen overtreffen?

Met het stellen van deze vragen is al aangeduid, dat het definiëren, het begrenzen van het begrip off-balance financiering niet zo eenvoudig is, als op het eerste gezicht lijkt.

Elementen van het begrip vormen:

financiering: er moet sprake zijn van een activum of een groep van activa, welke meestal voor een langere tijdsduur door een derde gefinancierd worden;

off-balance: de met de financiering verband houdende schuld komt niet voor op de balans van de onderneming, die van de gefinancierde activa profijt trekt, ze exploiteert, er opbrengsten van verwerft. Uiteraard worden dan ook deze activa niet op haar balans opgevoerd.

Wél neemt de profijt-trekkende onderneming vaak *verplichtingen* op zich, welke met de financieringsschuld en met de revenuen uit de desbetreffende activa samenhangen. De financier verlangt meestal extra zekerheden boven die van het gefinancierde object, dat hij in (juridische) eigendom of via de juridische eigenaar, in onderpand heeft.

2. Motieven voor off-balance financiering

Bij de financiering van een onderneming wordt gestreefd naar het handhaven van een goede verhouding tussen eigen en vreemd vermogen. Wat goed is hangt af van de aard van het bedrijf, in het bijzonder van de daaraan verbonden risico's. Twee krachten werken daarbij tegen elkaar in. Hoe groter het risico, des te sterker is de behoefte aan risicodragend vermogen; hoe meer echter gewerkt wordt met risicomijdend vermogen, des te groter is de hefboomwerking en daardoor des te hoger het rendement van het eigen vermogen (maar ook: des te zwaarder drukken de verliezen).

Niet zelden wordt een verplichting jegens financierende instellingen respectievelijk obligatiehouders aangegaan, waarbij het risicodragend vermogen niet beneden een bepaald percentage ten opzichte van het risicomijdend vermogen mag dalen.

Er kunnen zich verschillende omstandigheden voordoen, waarbij zich de behoefte aan off-balance financiering voordoet. Deze omstandigheden zijn:

- men wenst credietruimte te behouden, bijvoorbeeld voor normale expansie of als reserve voor moeilijke tijden;
- overeengekomen financieringsverhoudingen ten aanzien van liquiditeit en solvabiliteit lopen gevaar;
- er is behoefte aan liquide middelen of men wenst een zwaar drukkende schuld af te lossen en men kiest min of meer oneigenlijke vervreemding van een activum als alternatief voor verpanding;
- een te financieren project is dermate kapitaalintensief dat het niet past in de structuur van het bedrijf en vaak ook tezamen met andere belanghebbenden wordt opgezet;
- een bepaalde activiteit valt zozeer buiten het eigenlijke bedrijfsdoel en kan ook gepaard gaan met afwijkende financieringsverhoudingen, dat een beter inzicht wordt verkregen door de activiteit (bijvoorbeeld financiering van afnemers) onder te brengen in een aparte onderneming met een afzonderlijke jaarrekening;
- men wenst een mate van flexibiliteit ten aanzien van capaciteit, maar toch ook de mogelijkheid te behouden deze capaciteit duurzaam aan het bedrijf te binden.

Als algemene oorzaak van het opkrikken van de solvabiliteits-positie wordt wel genoemd de deflattering van het eigen vermogen bij het hanteren van de historische kostprijs als waarderingsgrondslag. Vooral in tijden van inflatie ontstaat er een discongruentie tussen getoond en werkelijk aanwezig

eigen vermogen. Ook het lange tijd vasthouden aan het zuiver juridische gezichtspunt heeft de off-balance financiering vergemakkelijkt. Gebruikers van de jaarverslagen moeten kunnen onderkennen welke activa niet vatbaar zijn voor beslag omdat de juridische eigendom bij derden berust. Maar daartoe is aparte vermelding het geëigende instrument en niet weglating uit de balans.

3. Vormen van off-balance financieringen

De off-balance financieringen kunnen betrekking hebben op kapitaalgoederen (fabrieken, pijpleidingen, booreilanden, schepen, vliegtuigen, trucks, opwekking van energie etcetera) òf op de financiering van vlottende middelen (debiteuren; voorraden). Voor financieringen betrekking hebbende op de eerste categorie komt men termen tegen als 'take-or-pay', 'throughput', 'operationele lease', 'projectovereenkomsten'. Bij de tweede categorie hebben we te doen met de overdracht van debiteuren-portefeuilles, overdracht (of uitgestelde verwerving) van voorraden, (oneigenlijke) voorverkoop van produkten.

Voor kapitaalgoederen treden veelal aparte maatschappijen op, welke de (juridische) eigenaar zijn van het object. Deze verzekeren zich met contracten van gebruik, toelevering of/en afname van produkten respectievelijk diensten. Deze contracten, al dan niet versterkt met andere zekerheden, kunnen dan weer dienen als onderpand bij de financiering door banken of andere financiële instellingen. De eigenaar-maatschappij werkt dan met slechts weinig of vrijwel geen eigen vermogen. Niet zelden wordt dit eigen vermogen weer snel terugverdiend door fiscale faciliteiten. Soms treden de gebruikers (afnemers, toeleveranciers) op als (mede)eigenaren-participanten.

Ook bij de - al dan niet tijdelijke - overdracht van vlottende activa treden vaak tussenpersonen op, die zich laten financieren door financiële instellingen. Deze laatsten kijken door de eigenaar-maatschappijen respectievelijk tussenpersonen heen naar het object van financiering en naar de achterliggende ondernemingen.

De zojuist geschetste vormen van off-balance financiering liggen, wat de rapportage in het jaarverslag betreft, in een grijs gebied dat begrensd wordt door:

enerzijds

het erkennen van schulden respectievelijk verplichtingen en het opvoeren van de desbetreffende activa

aanbesteden en aanbetalen

op voorraad kopen en betalen (schuldig zijn)

anderzijds

huren respectievelijk operationeel leasen van kapitaalgoederen

aanvaarden en betalen bij oplevering

afroepen bij tussenpersonen

enerzijds
belenen van vlottende activa

anderzijds
verkopten van vlottende activa

het integreren van bepaalde activiteiten in eigen bedrijf

het afstoten van activiteiten naar een juridisch zelfstandige eenheid

4. Criteria

Bij de beoordeling of een bepaalde transactie in het grijze gebied binnen deze grenzen als 'off-balance' of 'on-balance' gekwalificeerd moet worden zal men zich laten leiden door de algemene principes met betrekking tot verslaglegging en door de meer specifieke regels.

Algemene grondslagen zoals:

getrouw beeld van het vermogen, de financiële positie en het resultaat Vierde EEG-Richtlijn 4^e considerans

... verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en het resultaat alsmede *... omtrent de solvabiliteit en de liquiditeit* BW 2 Titel 8 art. 362, 1^e lid

het getrouw, duidelijk en stelselmatig weergegeven van de grootte van het vermogen en zijn samenstelling in actief- en passiefposten BW 2 Titel 8 art. 362, 1^e lid

de materiële betekenis en niet alleen de juridische vorm bepalen de wijze waarop transacties en andere gebeurtenissen in de jaarrekening behoren te worden weergegeven IAS 1. § 9 (b)

ability to generate favorable cashflow FASB Statement 1.

In de meer specifieke bepalingen treft men criteria aan als:

- mate van overdracht en risico
- economische eigendom
- toekomstig beslag op kasstroom
- aard en omvang van aangegane verplichtingen
- looptijd
- gebondenheid versus flexibiliteit
- relatie tussen partijen

Geconstateerd kan worden dat de specifieke regelgeving nog in ontwikkeling is en ook wel voortdurend aangepast zal moeten worden aan de zich wijzigende omstandigheden alsook in verband met de vindrijkheid in de praktijk. Er is wat dat betreft een zekere parallel met de belastingwetgeving. Naast reële bedrijfseconomische motieven zijn er ook cosmetische beweegredenen, welke soms tot onaanvaardbare versluiering van de werkelijke financiële positie kunnen leiden.

5. Leasing

Een goed voorbeeld van specifieke regelgeving treft men aan met betrekking tot lease-transacties:

FASB, Statement 13, Accounting for leases; mei 1980 en IAS 17, De administratieve verwerking van financieringshuur en exploitatiehuur; september 1982.

Richtlijnen voor de jaarverslaglegging 1.05.1 §121-§127, handelende over leasing.

In het kader van het onderwerp van dit artikel zullen wij ons in het bijzonder bezig houden met de exploitatiehuur (operational lease). Bij een dergelijke huur wordt het kapitaalgoed door de gebruiker ervan niet als activum opgenomen terwijl de contante waarde van de huurverplichting niet als schuld wordt opgevoerd. Huurcontracten welke langer dan een jaar lopen, dienen als aanvullende informatie, beknopt vermeld te worden in de jaarrekening met de bedragen en perioden waarin de huurtermijnen vervallen (IAS 17 §58; FASB §16 b; Ontwerp Richtlijnen 2.11.2 §206 en §207).

De vraag doet zich nu voor bij welke lease-contracten wij het grijze gebied betreden tussen zuiver huren en het in feite bezitten (in economisch eigendom hebben) van een bedrijfsmiddel. Er zullen dan karakteristieken te onderkennen zijn, welke veel overeenkomst vertonen met de voorwaarden welke gesteld worden voor het te maken hebben met financieringshuur (en één van de voorwaarden is al voldoende) te weten:

- aan het einde van de huurperiode wordt het gehuurde òf wel zonder meer òf wel tegen een koopje (bargain-price) eigendom van de huurder;
- de huurperiode is zo lang, dat die het overgrote deel (meer dan 75 %) van de economische levensduur beslaat;
- de contante waarde van de huurverplichtingen is vrijwel gelijk (90 % of meer) aan de reële aanvangswaarde van het object (minus de door de verhuurder ontvangen subsidies en belasting-voordelen).

Een voorbeeld van het ontgaan van deze voorwaarden is een lease-contract, afgesloten door American Airlines (AA) voor 20 DC 9-80's voor een periode van vijf jaar plus een verlengingsoptie voor 13 jaar. De verhuurder is de fabrikant McDonnell Douglas (MDC). De totale aanvangswaarde van deze vliegtuigen ligt in de orde van grootte van US \$ 400 miljoen. Toch behoeft AA in de balans niets op te voeren. In de toelichting wordt de verschuldigde huur per jaar (circa \$ 45 miljoen) vermeld. Ofschoon een gebruiksduur van 18 jaar tot de mogelijkheden behoort, gaat de eventuele financieringshuur pas na vijf jaar in. Pikant gegeven is nog, dat AA in het jaarverslag 1983 vermeldt dat men zo tevreden is over de prestaties van deze DC 9-80's dat men nog 80 toestellen heeft besteld plus nog eens 100 opties. Hoewel flexibiliteit (ten aanzien van type, capaciteit, technologie) als een reëel voordeel genoemd wordt van de vijfjaars huurperiode, is bij zulk een ingrijpend vlootvernieuwingsplan het hoogst onwaarschijnlijk dat de huurtermijn niet verlengd wordt. In een volgend lease-contract heeft AA een variant toegepast: huurcontract voor 18 jaar maar met AA's recht om na zeven jaar de lease te annuleren. Ook deze figuur kwalificeert voor off-balance; er staat geen prohibitieve boete op de annulering. Ondanks de beëindigingsclausules heeft het er alle schijn van dat de belangrijkste drijfveer was: verbetering van de solvabiliteit. Air Financial Journal constateert dan ook in het oktober 1982-nummer dat een financierings-lease AA's ratio van lange termijn schuld/eigen vermogen van 2 : 1 gebracht zou hebben naar 2½ : 1.

Datzelfde tijdschrift publiceert in juni 1984 een artikel 'What operating leases do to financial ratio's' en constateert dat de tien grootste US luchtvaartmaatschappijen (de 'majors') een totale operating lease-verplichting publiceerden per 31.12.1983 van \$ 9,6 miljard. Op een totaal eigen vermogen van \$ 6,1 miljard is zelfs een voorzichtig geraamde contante waarde van deze verplichtingen - stel \$ 4 à 5 miljard - significant. Meetellen bij het vreemd vermogen zou de verhouding eigen/vreemd vermogen laten verschuiven van 39 : 61 naar 30 : 70. Nu betroffen deze operationele leases niet uitsluitend vliegtuigen maar in belangrijke mate ook andere objecten zoals hangars, grondmaterieel, stationsgebouwen etcetera. Maar ook de lease-condities daarvan kunnen qua risico en looptijd zodanig zijn dat de karakteristieken van een financiële lease benaderd worden.

Uit door Value Line gepubliceerde gegevens, omtrent 950 maatschappijen in de US, met een gezamenlijke omzet van ruim \$ 2250 miljard valt af te leiden dat de jaarlijkse operationele leaseverplichtingen voor 1983 \$ 15 à \$ 16 miljard bedroeg. Koninklijke Olie vermeldt in het jaarverslag 1983 een huur-uitgave in 1983 voor alle operationele lease-overeenkomsten van £ 743 miljoen en gesommeerd (doch niet contant gemaakt) over de verdere looptijd van £ 3 miljard. (Jaaromzet na omzet belastingen, accijnzen en dergelijke: ruim £ 53 miljard; Eigen vermogen - 'netto actief' - ruim £ 19½ miljard)

6. Projectfinanciering

In datzelfde jaarverslag vermeldt de Koninklijke in de toelichting §24 'Aankoopverplichtingen op lange termijn. Groepsmaatschappijen hebben met financieringsregelingen verband houdende onvoorwaardelijke aankoopverplichtingen op lange termijn van £ 748 miljoen . . . De overeenkomsten waaruit deze onvoorwaardelijke verplichtingen voortvloeien hebben betrekking op het transport per pijpleiding van ruwe olie en olieproducten, de verwerking van ruwe olie en de aankoop van chemische grondstoffen en ertsen . . . '.

Deze en dergelijke projecten, bijvoorbeeld ook: energie-opwekking, waarbij de afnemers van diensten of producten verplichtingen op zich nemen, komen in de praktijk vaker voor. Soms wordt daarbij het initiatief genomen door een onafhankelijke derde, maar dikwijls ook door de belanghebbende bedrijven. Het gaat bijna steeds om kapitaal-intensieve projecten, waarbij de belanghebbenden er de voorkeur aan geven overeenkomsten te sluiten, waarbij zij zich eerder tot langdurige - soms ook onvoorwaardelijke - afname verplichten, dan dat zij zelf financieren en aldus beslag leggen op credietruimte.

Men verplicht zich in feite tot niets meer dan wanneer men door rechtstreekse financiering aan het project gebonden zou zijn.

De aard van de verplichtingen en de relatie tussen projectmaatschappij / belanghebbende maatschappij zijn van doorslaggevende aard of deze verplichtingen 'on-balance' moeten worden gepresenteerd of 'off-balance' vermeld kunnen worden. Participeert de toeleverende / afnemende onderneming, hetzij direct, hetzij via een dochtermaatschappij of deelneming in het

aandelenkapitaal, of treedt men als firmant of partner in een joint-venture op? Dan bestaat de mogelijkheid dat geconsolideerd moet worden. Het behoeft dan nog niet eens om een meerderheidsdeelneming te gaan. Ook factoren als economische eenheid, gemeenschappelijke leiding, benoemingsrechten, overheersende invloed, stemovereenkomsten, spelen een rol. Vooral ook na in werking treden van de 7^e Richtlijn zullen deze factoren van belang zijn, maar het huidige BW preludeert daar al enigermate op met de begrippen 'dochtermaatschappijen' en 'groepsmaatschappij' (Art. 379; M.v.T.: economische eenheid; gemeenschappelijke leiding); zie ook IAS 3 §38. Van off-balance financiering kan dan dus geen sprake zijn als er een consolidatieplicht bestaat, tenzij men het publiceren van een afzonderlijke groepsjaarrekening respectievelijk de toevoeging van een aparte jaarrekening reeds als off-balance zou willen beschouwen. Uiteraard zal bij het beoordelen van de consolidatieplicht ook de overeenkomst tussen enerzijds de toeleverende/afnemende onderneming en anderzijds het projectbedrijf - en eventueel ook de financier van het projectbedrijf - gewicht in de schaal werpen. Maar ook los daarvan zullen voor de verslaggeving de aangegane verplichtingen onder de loupe genomen moeten worden.

Hoe meer de toeleverings- respectievelijk afnameplicht verbonden is met de dienst der lening van het projectbedrijf, hoe onvoorwaardelijker de verplichtingen zijn, des te meer zal men deze verplichtingen moeten zien als een schuld, die op de balans van de toeleverende / afnemende onderneming moet worden opgevoerd. Zo zijn er take-or-pay overeenkomsten, waarbij - zolang de lening van het projectbedrijf loopt - afgenomen moet worden (en zo niet: dan moet er toch betaald worden), en wel in voldoende mate om tenminste de jaarlijkse dienst der lening te dekken. In de vergoeding voor te leveren diensten of producten wordt dan als vast element rente plus aflossing ingecalculeerd en overeengekomen. Zo sterk kan de betalingsplicht opgelegd zijn dat zelfs dan betaald moet worden als het projectbedrijf niet kan leveren (hell or high water-clausule). Het is duidelijk dat in zulke gevallen de schuld in feite drukt op de toeleverende / afnemende onderneming.

In andere gevallen is de betalingsplicht en het verband met de projectfinanciering veel losser. Afnemers, bijvoorbeeld, verplichten zich, weliswaar om - binnen een bepaalde regio - als ze afnemen, dit dan van het projectbedrijf te doen en dan kunnen de betalingen ook wel geheel of gedeeltelijk naar de financierende instelling geleid moeten worden, maar verder gaan de verplichtingen niet. Soms loopt zo een afnemer ook ten aanzien van de prijs, waartegen hij moet afnemen, geen risico en wordt de prijs gebonden aan objectieve marktgegevens of (bijvoorbeeld bij de afname van energie) op basis van de kosten die men anders had moeten maken ('avoided costs'-prijs).

Hoe luidt de wet- en regelgeving ten aanzien van deze projectfinancieringen? Art. 376 BW 2, titel 8 spreekt van aansprakelijkheid voor schulden van anderen en bepaalt dan dat de daaruit voortvloeiende verplichtingen, voor zover daarvoor op de balans geen voorzieningen zijn opgenomen, vermeld en ingedeeld moeten worden naar de vorm van de geboden zekerheid. Verplichtingen ten behoeve van groepsmaatschappijen moeten afzonderlijk worden vermeld.

Ook de Statements van de FASB verplichten wel tot disclosures maar niet noodzakelijkerwijs in de balans. Ofschoon dit nogal vanzelfsprekend lijkt, wordt daarbij uitdrukkelijk vermeld, dat tegenover dergelijke verplichtingen ook de toekomstige baten geactiveerd zullen worden. Hiermede wordt nog eens onderstreept dat het hier toch wel gaat om een bijzonder soort verplichtingen, welke normaliter gecompenseerd zullen worden door toekomstige prestaties.¹ Wanneer de projectmaatschappij tijdelijk niet of niet voldoende kan presteren, worden de verplichte betalingen wel als voorschotten op toekomstige prestaties geboekt. Wanneer echter bijvoorbeeld door een ramp of door andere permanente omstandigheden niet of niet voldoende gepresteerd kan worden zal een voorziening getroffen moeten worden.

In het algemeen, zo kan men stellen, zal de verplichting en daarmee de financiering van het project off-balance gehouden kunnen worden tenzij er een consolidatieplicht is.

7. Off-balance voorraad financiering

Ook bij vlottende activa kunnen zich off-balance-achtige situaties voordoen. Deze kunnen zowel voorraden als debiteuren betreffen. Het komt soms voor dat voorraden, ter verkrijging van liquiditeiten, worden verkocht met latere plicht tot terugkoop. Als voorbeeld werd in de literatuur aangetroffen: een energiecentrale, die kolenvoorraden welke notabene op haar terrein bleven liggen tijdelijk verkocht en terugkocht als zij dat deel van de voorraad ging aanspreken. Het is duidelijk en thans ook verplicht, dat de transactie niet als een voorraadvermindering maar als een schuld moet worden geboekt. Ook komt het voor dat voorraden gereed produkt verkocht worden met het recht van de koper om terug te leveren wat hij niet kan verkopen, of dat de koper dóór-verkoopt aan door de oorspronkelijke eigenaar aan te wijzen afnemers. Zulk een koper-tussenpersoon betaalt voor de 'overgenomen' voorraad en laat zich niet zelden door een financiële instelling financieren, met de voorraad en eventuele orders als onderpand. Ook in dergelijke gevallen dient in plaats van off-balance, de transactie als een schuld geboekt te worden. Zie ook FASB 49 Accounting for Product Financing Arrangements. Er is veelal een parallel te trekken met IAS 18, namelijk met wat in deze Standaard als een (verkoop)opbrengst mag worden beschouwd. Heeft de verkoper de eigenaarslasten en -lusten wezenlijk overgedragen aan de koper, dat is de kernvraag.

8. Off-balance debiteuren financiering

De overdracht van vorderingen kan plaats vinden aan een financieringsmaatschappij, welke gelieerd is met de oorspronkelijke crediteur. Overdracht kan ook geschieden door middel van factoreren. In het eerste geval ontmoeten wij weer het consolidatievraagstuk. Nu zijn er verschillende fabrikanten, die hun financieringsmaatschappijen (vaak volle dochterondernemingen) niet consolideren maar een afzonderlijke jaarrekening toevoegen. Deze praktijk steunt thans op BW 2 art. 379 6^e lid ' . . . tenzij het in

artikel 362 lid 1 bedoelde inzicht meer wordt gediend . . . door toevoeging van een afzonderlijke jaarrekening.

De financieringsverhoudingen liggen bij financieringsmaatschappijen inderdaad vaak heel anders dan bij productiebedrijven, bijvoorbeeld:

31.12.1983	Volvo Car BV		Car Finance International BV (100% dochtermaatschappij)	
Risico dragend vermogen plus voorzieningen		51 %		24 %
Schulden lang	17		21	
Schulden kort	32	49 %	55	76 %
		100		100
	(= 1257 miljoen)		(= 163 miljoen)	

Het lagere percentage risicodragend vermogen (inclusief voorzieningen) bij de financieringsmaatschappij behoeft, gezien het andere karakter van deze onderneming, geenszins te wijzen op een groter risico; het tegendeel kan zelfs het geval zijn. Door separatie verschaft de financieringsmaatschappij zich een grotere credietruimte. Of men dit off-balance wil noemen wordt aan de lezer overgelaten. Wel zal men bij een financiële analyse goed doen de verbondenheid van de maatschappijen mede in de beoordeling te betrekken en daarbij tevens te letten op garantieverplichtingen.

Ten slotte de factorering. Ontegenzeggelijk is een van de belangrijkste motieven voor het overdragen van een debiteurenportefeuille aan de factor: het verkrijgen van liquide middelen, al dan niet om daarmee de schuldpositie te verminderen. Maar is het off-balance financiering? Met andere woorden blijft bij die overdracht het activum 'debiteuren' bestaan en is het geld wat men ertegen opneemt niet anders dan een schuld aan de factor? Wij zullen hier niet de discussie releveren, welke zich rondom Statement 77 van de FASB heeft afgespeeld. Uiteindelijk komt deze Statement uit op het erkennen van de overdracht als een verkoop van vorderingen. Weliswaar zal de factor vaak een regresrecht hebben op de oorspronkelijke crediteur in geval van oninbaarheid, maar als dit uitmondt in een gebruikelijk normaal risico (bij grote uit vele posten bestaande portefeuilles vrijwel steeds langs statistische weg te taxeren), dan kan men volstaan met een voorziening voor dit risico te treffen. Ook komen figuren voor waarbij men dit risico kan verzekeren, soms bij de factor zelf. Anders komt de zaak te liggen wanneer men enkele grote posten overdraagt (en de rest van de portefeuille behoudt) of wanneer alleen dichtbij de balansdatum de portefeuille wordt overgedragen (en soms nadien wordt teruggenomen). Dan krijgt de transactie het karakter van het aangaan van een schuld tegen onderpand.

9. Financiering via dochtermaatschappijen, met en zonder kapitaaldeelname

In het voorgaande zijn verschillende soorten van activa behandeld, waarvoor off-balance financiering in de praktijk voorkomt. Daarbij kwam enige keren

ter sprake het onderbrengen van de activa en de daarvoor benodigde financiering in een aparte juridische eenheid. In geval van een meerderheidsbelang daarin bestaat er een consolidatieplicht. Deze bestaat eveneens voor een minderheidsbelang gepaard gaande met 'control' door, en economische eenheid met, de 'moeder'-maatschappij. Zowel de 4^e en 7^e Richtlijn als BW 2, 8^e titel schrijven consolidatie voor. Deze is voorts vereist krachtens IAS 3. Hoewel de FASB over het consolidatievraagstuk nog geen Statement heeft gepubliceerd, kan wel gesteld worden dat ook in de US consolidatie in de zojuist genoemde situaties vereist is. De AICPA volgt de IAS standaards terwijl ook in de Securities Act voorschriften worden gegeven.

Er doen zich evenwel grensgevallen voor. Wij wezen reeds op de (beperkte) mogelijkheid van de toegevoegde jaarrekening alsook op publicatie van de geconsolideerde groepsjaarrekening, gescheiden van die van de moedermaatschappij. Daarnaast kunnen zich gevallen voordoen, waarin de belanghebbende maatschappij (A) geen enkel risicodragend kapitaalbelang neemt in de onderneming (B), waarin het gefinancierde object is ondergebracht. Wel worden garanties of - minder sterk - 'letters of responsibility', 'comfort letters', dan wel 'letters of awareness' afgegeven. A maakt zich daarbij sterk dat B aan haar leenverplichtingen zal voldoen. Wanneer een dergelijke constructie niet leidt tot activering en passivering op A's balans, heeft men te doen met off-balance financiering.

10. Ontwikkelingscredieten

Voor de ontwikkeling van nieuwe produkten of projecten verleent de Overheid soms steun in de vorm van geldleningen en/of garanties. Veelal is de aflossing voorwaardelijk en afhankelijk van het succes van het nieuwe produkt. De rente is meestal laag. Deze leningen kunnen in de jaarrekening op twee manieren worden verantwoord: zij kunnen als schuld worden opgenomen, dus on-balance, òf wel de ontvangen bijdrage wordt in mindering gebracht van de ontwikkelingskosten, in welk geval er sprake is van off-balance financiering.

In het jaarverslag over 1983 van Fokker treft men beide methoden aan. Een schuld van bijna f 100 miljoen wordt onder achtergestelde leningen op de balans opgevoerd met als toelichting dat 'amortisatie slechts plaats vindt indien en voor zover op de betrokken programma's opbrengsten worden verworven uit hoofde van de verkochte en geleverde serievliegtuigen'. Het betreft hier de ontwikkeling van de F 28 en de Airbusprogramma's.

In hetzelfde jaarverslag wordt onder 'niet uit de balans blijkenende verplichtingen' vermeld een bedrag van ruim f 200 miljoen, ontvangen van het Nederlands Instituut voor Vliegtuigontwikkeling en Ruimtevaart. Ook hierbij is de aflossing voorwaardelijk. Deze post is dus off-balance.

Soortgelijke financieringen treft men bv. ook aan in het jaarverslag over 1983 van Volvo Car, waarbij men de bijdrage in mindering heeft gebracht van de ontwikkelingskosten van op de toekomst gerichte programma's (totaal bijna f 163 miljoen; geactiveerd ruim f 69 miljoen). Voorts ook in het prospectus van CompuData; ook hier wordt het ontwikkelingscrediet (1983: f 682.000) in mindering gebracht van de ontwikkelingsuitgaven. In

de toelichting wordt onder 'niet uit de balans blijkende verplichtingen' o.a. vermeld dat 3 tot 4% van de opbrengst van de verkopen van ontwikkelde apparatuur moet worden terugbetaald op de lening plus bijgeschreven rente (5%). Indien echter op 31.12.1997 nog een schuld resteert behoeft dat restant niet te worden terugbetaald. Eveneens dus: off-balance.

In de off-balance figuur zal kennelijk een terugbetaling direct als ontwikkelingskosten worden geboekt en treedt dan in de plaats van afschrijving op ontwikkelingskosten.

De presentatie off-balance is hier eerder op haar plaats dan in sommige reeds besproken gevallen, zoals take-or-pay i.h.b. met hell or high water clauses. Immers de terugbetalingsplicht is (a) juist wèl verbonden aan de eventuele opbrengsten van het project en (b) geheel afhankelijk van het zèlf kunnen presteren, in tegenstelling tot een betalingsplicht bij het niet-presteren (resp. niet afnemen van een prestatie) van een andere rechtspersoon.

Noten

1 Uiteraard geldt dit ook voor investeringen: ook deze vinden hun dekking uit het nut dat zij afwerpen!